श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः
श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेत श्रीरामचन्द्र परब्रह्मणे नमः

श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये अयोध्याकाण्डे

॥ त्रिषष्टितमः सर्गः ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

श्रीः

श्रीमते रामानुजाय नमः

श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्नहनुमत्समेत श्रीरामचन्द्र परब्रह्मणे नमः

॥ त्रिषष्टितमः सर्गः ॥

राज्ञो दशरथस्य शोकस्तेन कौसल्यां प्रति स्वकर्तृकमुनिकुमारवधविषयकप्रसङ्गस्य श्रावणम्

प्रतिबुद्धो मुहूर्तेन शोकोपहतचेतनः।
अथ राजा दशरथः स चिन्तामभ्यपद्यत ॥ **2.63.1** ॥

रामलक्ष्मणयोश्चैव विवासाद् वासवोपमम्।
आपेदे उपसर्गस्तं तमः सूर्यमिवासुरम् ॥ **2.63.2** ॥

सभार्ये हि गते रामे कौसल्यां कोसलेश्वरः।
विवक्षुरसितापाङ्गीं स्मृत्वा दुष्कृतमात्मनः ॥ **2.63.3** ॥

स राजा रजनीं षष्ठीं रामे प्रव्राजिते वनम्।
अर्धरात्रे दशरथः सोऽस्मरद् दुष्कृतं कृतम् ॥ **2.63.4** ॥

स राजा पुत्रशोकार्तः स्मृत्वा दुष्कृतमात्मनः।
कौसल्यां पुत्रशोकार्तामिदं वचनमब्रवीत् ॥ **2.63.5** ॥

यदाचरति कल्याणि शुभं वा यदि वाशुभम्।
तदेव लभते भद्रे कर्ता कर्मजमात्मनः ॥ **2.63.6** ॥

गुरुलाघवमर्थानामारम्भे कर्मणां फलम्।
दोषं वा यो न जानाति स बाल इति होच्यते ॥ **2.63.7** ॥

कश्चिदाम्रवणं छित्त्वा पलाशांश्च निषिञ्चति।
पुष्पं दृष्ट्वा फले गृध्नुः स शोचति फलागमे॥ **2.63.8** ॥

अविज्ञाय फलं यो हि कर्म त्वेवानुधावति।
स शोचेत् फलवेलायां यथा किंशुकसेचकः॥ **2.63.9** ॥

सोऽहमाम्रवणं छित्त्वा पलाशांश्च न्यषेचयम्।
रामं फलागमे त्यक्त्वा पश्चाच्छोचामि दुर्मतिः॥ **2.63.10** ॥

लब्धशब्देन कौसल्ये कुमारेण धनुष्मता।
कुमारः शब्दवेधीति मया पापमिदं कृतम्॥ **2.63.11** ॥

तदिदं मेऽनुसम्प्राप्तं देवि दुःखं स्वयङ्कृतम्।
सम्मोहादिह बालेन यथा स्याद् भक्षितं विषम्॥ **2.63.12** ॥

यथान्यः पुरुषः कश्चित् पलाशैर्मोहितो भवेत्।
एवं मयाप्यविज्ञातं शब्दवेध्यमिदं फलम्॥ **2.63.13** ॥

देव्यनूढा त्वमभवो युवराजो भवाम्यहम्।
ततः प्रावृडनुप्राप्ता मम कामविवर्धिनी॥ **2.63.14** ॥

अपास्य हि रसान् भौमांस्तप्त्वा च जगदंशुभिः।
परेताचरितां भीमां रविराचरते दिशम्॥ **2.63.15** ॥

उष्णमन्तर्दधे सद्यः स्निग्धा ददृशिरे घनाः।
ततो जहृषिरे सर्वे भेकसारङ्गबर्हिणः॥ **2.63.16** ॥

क्लिन्नपक्षोत्तराः स्नाताः कृच्छ्रादिव पतत्रिणः।
वृष्टिवातावधूताग्रान् पादपानभिपेदिरे॥ **2.63.17** ॥

पतितेनाम्भसाऽऽच्छन्नः पतमानेन चासकृत्।
आबभौ मत्तसारङ्गस्तोयराशिरिवाचलः॥ **2.63.18** ॥

पाण्डुरारुणवर्णानि स्रोतांसि विमलान्यपि।
सुस्रुवुर्गिरिधातुभ्यः सभस्मानि भुजङ्गवत् ॥ **2.63.19** ॥

तस्मिन्नतिसुखे काले धनुष्मानिषुमान् रथी।
व्यायामकृतसङ्कल्पः सरयूमन्वगां नदीम् ॥ **2.63.20** ॥

निपाने महिषं रात्रौ गजं वाभ्यागतं मृगम्।
अन्यद् वा श्वापदं किञ्चिज्जिघांसुरजितेन्द्रियः ॥ **2.63.21** ॥

अथान्धकारे त्वश्रौषं जले कुम्भस्य पूर्यतः।
अचक्षुर्विषये घोषं वारणस्येव नर्दतः ॥ **2.63.22** ॥

ततोऽहं शरमुद्धृत्य दीप्तमाशीविषोपमम्।
शब्दं प्रति गजप्रेप्सुरभिलक्ष्यमपातयम् ॥ **2.63.23** ॥

अमुञ्चं निशितं बाणमहमाशीविषोपमम्।
तत्र वागुषसि व्यक्ता प्रादुरासीद् वनौकसः ॥ **2.63.24** ॥

हा हेति पततस्तोये बाणाद् व्यथितमर्मणः।
तस्मिन्निपतिते भूमौ वागभूत् तत्र मानुषी ॥ **2.63.25** ॥

कथमस्मद्विधे शस्त्रं निपतेच्च तपस्विनि।
प्रविविक्तां नदीं रात्रावुदाहारोऽहमागतः ॥ **2.63.26** ॥

इषुणाभिहतः केन कस्य वापकृतं मया।
ऋषेर्हि न्यस्तदण्डस्य वने वन्येन जीवतः ॥ **2.63.27** ॥

कथं नु शस्त्रेण वधो मद्विधस्य विधीयते।
जटाभारधरस्यैव वल्कलाजिनवाससः ॥ **2.63.28** ॥

को वधेन ममार्थी स्यात् किं वास्यापकृतं मया।
एवं निष्फलमारब्धं केवलानर्थसंहितम् ॥ **2.63.29** ॥

न क्वचित् साधु मन्येत यथैव गुरुतल्पगम्।
नेमं तथानुशोचामि जीवितक्षयमात्मनः॥ **2.63.30** ॥

मातरं पितरं चोभावनुशोचामि मद्वधे।
तदेतन्मिथुनं वृद्धं चिरकालभृतं मया॥ **2.63.31** ॥

मयि पञ्चत्वमापन्ने कां वृत्तिं वर्तयिष्यति।
वृद्धौ च मातापितरावहं चैकेषुणा हतः॥ **2.63.32** ॥

केन स्म निहताः सर्वे सुबालेनाकृतात्मना।
तां गिरं करुणं श्रुत्वा मम धर्मानुकाङ्क्षिणः॥ **2.63.33** ॥

कराभ्यां सशरं चापं व्यथितस्यापतद् भुवि।
तस्याहं करुणं श्रुत्वा ऋषेर्विलपतो निशि॥ **2.63.34** ॥

सम्भ्रान्तः शोकवेगेन भृशमासं विचेतनः।
तं देशमहमागम्य दीनसत्त्वः सुदुर्मनाः॥ **2.63.35** ॥

अपश्यमिषुणा तीरे सरय्वास्तापसं हतम्।
अवकीर्णजटाभारं प्रविद्धकलशोदकम्॥ **2.63.36** ॥

पांसुशोणितदिग्धाङ्गं शयानं शल्यवेधितम्।
स मामुद्वीक्ष्य नेत्राभ्यां त्रस्तमस्वस्थचेतनम्॥ **2.63.37** ॥

इत्युवाच वचः क्रूरं दिधक्षन्निव तेजसा।
किं तवापकृतं राजन् वने निवसता मया॥ **2.63.38** ॥

जिहीर्षुरम्भो गुर्वर्थं यदहं ताडितस्त्वया।
एकेन खलु बाणेन मर्मण्यभिहते मयि॥ **2.63.39** ॥

द्वावन्धौ निहतौ वृद्धौ माता जनयिता च मे।
तौ नूनं दुर्बलावन्धौ मत्प्रतीक्षौ पिपासितौ॥ **2.63.40** ॥

चिरमाशां कृतां कष्टां तृष्णां सन्धारयिष्यतः।
न नूनं तपसो वास्ति फलयोगः श्रुतस्य वा॥ **2.63.41** ॥

पिता यन्मां न जानीते शयानं पतितं भुवि।
जानन्नपि च किं कुर्यादशक्तश्चापरिक्रमः॥ **2.63.42** ॥

भिद्यमानमिवाशक्तस्त्रातुमन्यो नगो नगम्।
पितुस्त्वमेव मे गत्वा शीघ्रमाचक्ष्व राघव॥ **2.63.43** ॥

न त्वामनुदहेत् क्रुद्धो वनमग्निरिवैधितः।
इयमेकपदी राजन् यतो मे पितुराश्रमः॥ **2.63.44** ॥

तं प्रसादय गत्वा त्वं न त्वा सङ्कुपितः शपेत्।
विशल्यं कुरु मां राजन् मर्म मे निशितः शरः॥ **2.63.45** ॥

रुणद्धि मृदु सोत्सेधं तीरमम्बुरयो यथा।
सशल्यः क्लिश्यते प्राणैर्विशल्यो विनशिष्यति॥ **2.63.46** ॥

इति मामविशच्चिन्ता तस्य शल्यापकर्षणे।
दुःखितस्य च दीनस्य मम शोकातुरस्य च॥ **2.63.47** ॥

लक्षयामास स ऋषिश्चिन्तां मुनिसुतस्तदा।
ताम्यमानं स मां कृच्छ्रादुवाच परमार्थवित्॥ **2.63.48** ॥

सीदमानो विवृत्ताङ्गोऽचेष्टमानो गतः क्षयम्।
संस्तभ्य शोकं धैर्येण स्थिरचित्तो भवाम्यहम्॥ **2.63.49** ॥

ब्रह्महत्याकृतं तापं हृदयादपनीयताम्।
न द्विजातिरहं राजन् मा भूत् ते मनसो व्यथा॥ **2.63.50** ॥

शूद्रायामस्मि वैश्येन जातो नरवराधिप।
इतीव वदतः कृच्छ्राद् बाणाभिहतमर्मणः॥ **2.63.51** ॥

विघूर्णतो विचेष्टस्य वेपमानस्य भूतले।
तस्य त्वाताम्यमानस्य तं बाणमहमुद्धरम्।
स मामुद्वीक्ष्य सन्त्रस्तो जहौ प्राणांस्तपोधनः॥ **2.63.52** ॥

जलार्द्रगात्रं तु विलप्य कृच्छ्रं
मर्मव्रणं सन्ततमुच्छ्वसन्तम्।
ततः सरय्वां तमहं शयानं
समीक्ष्य भद्रे सुभृशं विषण्णः॥ **2.63.53** ॥

॥ इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे वाल्मीकीये आदिकाव्ये
अयोध्याकाण्डे त्रिषष्टितमः सर्गः॥